

NEKI ASPEKTI ADAPTACIJE SKRAĆENICA ENGLSKOG PORIJEKLA U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU

UDK 801.18:800.88:802.0:808.61/.62

Izvorni znanstveni članak. Primljen 5. 3. 1987.

U novije vrijeme u našem se jeziku osjeća snažna tendencija skraćivanja riječi. Premda skraćenice ne čine važan dio tvorbe riječi, njihova učestala pojava izaziva pažnju i nameće potrebu analize.

Osim domaćih skraćenica koje predstavljaju problem sui generis, u našem jeziku postoji velik broj skraćenica posuđenih iz engleskog jezika. One pričinjavaju niz poteškoća govornicima hrvatskog ili srpskog jezika u pisanju i čitanju. Stoga je potrebno skrenuti pažnju na njih i izvršiti analizu koja bi koristila u rasvjetljavanju tog specifičnog problema.

Osnovni zadatak ovog rada je analiza engleskih skraćenica koje su se adaptirale u našem jeziku u većem ili manjem stupnju.

1. Uvod

Živi jezici nikada ne miruju. Oni se u svakom času mijenjaju, a jedan od uzroka tih promjena je i utjecaj stranih jezika. Naime zbog tehničkog i ekonomskog razvoja zemalja došlo je do intenzivne međunarodne komunikacije koja je dovela do pojave posuđivanja¹ novih riječi.

U hrvatskom ili srpskom jeziku osjeća se jaka ekspanzija posuđenica koja je nastala pod pritiskom novih potreba što ih je sa sobom donio nagli razvoj naše zemlje.

U međunarodnoj razmjeni informacija, naročito u novije vrijeme, engleski je jezik preuzeo dominantnu ulogu. Premda hrvatski ili srpski jezik nije u direktnom kontaktu s engleskim, mnoge engleske riječi pronalaze svoj put do našeg jezika kroz razne medije, tj. putem štampe, radija i televizije.

Engleska stručna terminologija lako je prihvatljiva, vjerojatno zbog toga što pripada jeziku koji ima veliki kulturni i politički ugled i što raspolaže velikim brojem skraćenica koje imaju sposobnost brze adaptacije u jeziku primaocu. Engleske skraćenice ulaze u naš jezik bez većih poteškoća i u velikom broju.

1.1. Cilj i zadaci rada

Zbog velikog priliva engleskih skraćenica u hrvatski ili srpski jezik i nejasnoća u njihovu pisanju i čitanju, potrebno je skrenuti pažnju na njih i izvršiti analizu koja bi barem djelomično pomogla u rasvjetljavanju tog specifičnog dijela tvorbene problematike.

¹ Detaljnije o posuđivanju i jezicima u kontaktu vidjeti u knjizi R. Filipovića *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU — Školska knjiga, Zagreb 1986.

Osnovni ciljevi ovog rada su sljedeći: a) utvrditi postojanje skraćenica engleskog porijekla u našem jeziku, b) izvršiti analizu pronađenih skraćenica prema pravilima jezika primaoca, c) odrediti stupanj adaptacije engleskih skraćenica.

Osnovu ovog rada čine sakupljeni podaci iz raznih dnevnih novina, tjednika i časopisa. Dakle obrađen je jezik publicistike upravo iz razloga što je to i najveći izvor importiranja engleskih skraćenica.

2. Skraćenice

U novije smo se vrijeme navikli na nove i neobične riječi koje se često javljaju, naročito u sredstvima javnog informiranja. Premda ne čine važan dio tvorbe riječi, a i mnogi ih lingvisti ne svrstavaju u tvorbu, stvaranje riječi skraćivanjem mora se registrirati kao poseban fenomen koji se sve više javlja s napretkom nauke i tehnike, gdje se često traže imena za nove pojmove. Novi izumi često se označavaju pomoću dosta drugih termina koji su obično preuzeti iz latinskog i grčkog jezika. Želja za uštedom prostora i vremena uvjetuje skraćivanje tih termina jer njihovu etimologiju prosječni govornik ionako ne poznaje.

Osnovni nedostatak skraćenica jest taj što se sadržaj ne može uvijek shvatiti iz pojedinih dijelova. One su u potpunosti neprozirne riječi, tj. nisu jedinice smisla i forme. Njihova česta upotreba nije uvijek u službi uštede vremena jer često djeluju zbunjujuće na čitaoca, upravo zbog toga što se ne vodi dovoljno računa o činjenici da ono što je jasno onima koji pišu skraćenicu, nije jasno i čitaocima. Ako se nastavi ova tendencija skraćivanja riječi, one će ubrzo postati smetnja u ostvarenju komunikacije, a sve manje sredstvo uštede prostora i vremena. Upravo zbog slabog obavijesnog sadržaja, tj. informacijske vrijednosti, neke se skraćenice zadržavaju vrlo kratko u jeziku.

U svakodnevnom govoru skraćenice se vrlo često upotrebljavaju, a u jeziku štampe one predstavljaju pravu pošast, naročito na polju ekonomije i politike, jer se o ovim područjima najviše piše, pa su tako i najbolje poznate čitaocima. Međutim neke su skraćenice poznate samo malom broju ljudi iz određene struke, kojima je ta problematika bliska.

2.1. Pisanje skraćenica

U pisanju domaćih skraćenica vlada priličan nered. Greške se vrlo brzo uočavaju jer su skraćenice najčešće napisane velikim slovima. Osnovno pravilo² koje bi trebalo slijediti u pisanju skraćenica koje se dekliniraju je sljedeće:

- skraćenice koje se pišu velikim slovima između osnove i nastavka imaju crticu, npr. UNICEF-a, CIA-e
- ako se samo prva jedinica piše velikim početnim slovom, između osnove i nastavka ne stavlja se crtica, npr. Unicefa, Uneska i dr.

Ako se neka skraćenica daje bez popratnog objašnjenja koje se obično stavlja u zagrade, to je znak da je općenito poznata i prihvaćena u jeziku.

² Sve o tome vidjeti u knjizi V. Anić, J. Silić *Pravopisni priručnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Liber — Školska knjiga, str. 86—98, Zagreb 1986.

2.2. Izgovor skraćenica

Prema izgovoru mogu se razlikovati dvije vrste skraćenica: a) skraćenice koje se izgovaraju onako kako su napisane, dakle kao glasovna cjelina npr.:

SIZ
UFO
NATO

b) skraćenice koje se čitaju po abecednim nazivima slova koja ih sačinjavaju, npr.:

HNK (ha-en-ka)
EKG (e-ka-ge)
IBM (i-be-em).

2.3. Tvorba skraćenica u hrvatskom ili srpskom jeziku

Prema elementima od kojih su sastavljene, razlikuju se dvije vrste skraćenica:

1. Skraćenice koje su nastale tako da se duga riječ skрати, npr.

auto < automobil
metro < metropoliten.

Takav je način tvorbe novih riječi u našem jeziku relativno rijetka pojava.

2. Složene skraćenice su češća pojava, a nastale su tako da se skraćeni dijelovi višesložnih izraza spoje u novu riječ, npr. JAZU, NATO i dr.

2.3.1. Složene skraćenice

Složene skraćenice tvore se na nekoliko načina:

a) skraćenice koje se tvore od početnih glasova, npr.: SAD < (S)jedinjene (A)meričke (D)ržave

b) skraćenice koje se tvore od početnih slogova, npr.:
Nama < (Na)rodni (ma)gazin

c) ponekad se, da bi se udovoljilo morfološkim zakonitostima jezika, uzima još koji glas osim prvoga, npr.:

Tanjug < (T)elegrafska (a)gencija (N)ove (Jug)oslavije.

Složene skraćenice mogu se još podijeliti na:

— promjenljive složene skraćenice koje imaju gramatički rod i mogu se deklinirati kao i svaka druga riječ, npr.: Unesko, Uneska, Unesku itd.

— nepromjenljive složene skraćenice nemaju gramatički rod i ne dekliniraju se, npr.: JNA, JAZU, UN i dr.

2.4. Skraćenice — rezultat načela ekonomije jezika

Povećani broj skraćenica u jeziku može se objasniti pretpostavkom da čovjek najčešće koristi proceduru koja postavlja minimalne zahtjeve njegovoj artikulacijskoj aktivnosti.

Povećanje frekvencije riječi ima značajan utjecaj na oblik i sudbinu riječi u jeziku. Prema A. Martinetu³ kad se frekvencija jedne jedinice povećava,

³ Načelo ekonomije jezika detaljno objašnjava A. Martinet u *Osnove opće lingvistike*, GZH, str. 116, Zagreb 1982.

njezin se oblik nastoji smanjiti. Kraćenje leksičkih oblika kojima raste frekvencija vrlo je česta pojava.

Dakle želja za uštedom energije, prostora i vremena, zatim čestoća upotrebe leksičkih jedinica, uvjetuje stvaranje skraćenica koje predstavljaju sve učestaliju pojavu u jeziku.

3. Analiza skraćenica engleskog porijekla

U našem jeziku osim domaćih nalazimo veliki broj stranih skraćenica. Brojčanu nadmoć pokazuju skraćenice iz engleskog jezika koji je zbog svoje dominantne uloge u međunarodnoj komunikaciji postao glavni izvor za posuđivanje riječi.

Svaki pokušaj klasifikacije skraćenica prema vrsti riječi i odnosu elemenata sasvim je nesiguran i otežan činjenicom da su to riječi čije značenje nije u potpunosti jasno zbog elemenata koji nedostaju. Značenje im se mora prethodno naučiti ili prepoznati iz konteksta.

Moguće je konstatirati da postoje dvije vrste skraćenica koje su došle u hrvatski ili srpski jezik importiranjem iz engleskog jezika: a) skraćenice koje su nastale po uzorku početnih slova, b) slogovni i mješoviti uzorak.

3.1. Uzorak početnih slova

Skraćenice koje su nastale po uzorku početnih slova engleskih riječi upotrebljavaju se vrlo često u našem jeziku.

Primjeri takvih skraćenica su slijedeći:

BBC < (B)ritish (B)roadcasting (C)orporation

CIA < (C)entral (I)ntelligence (A)gency

DP < (d)isplaced (p)erson

EEC < (E)uropean (E)conomic (C)ommunity

FAO < (F)ood (A)gricultural (O)rganization

FBI < (F)ederal (B)ureau of (I)nvestigation

LASER < (L)ight (A)mplification by (S)timulated (E)mission of (R)adiation

LP < (l)ong (p)lay

NATO < (N)orth (A)tantic (T)reaty (O)rganization

NASA < (N)ational (A)eronautics and (S)pace (A)dmistration

SF < (s)cience (f)iction

UFO < (U)nidentified (F)lying (O)bject

UN < (U)nited (N)ations

UNICEF < (U)nited (N)ations (I)nternational (C)hildren's (E)mergency (F)und.

U interesu što detaljnijeg opisa navedenih primjera skraćenica potrebno je odrediti stupanj i način adaptacije ovih skraćenica. Analiza koja slijedi bazira se na radovima R. Filipovića i teorije jezika u kontaktu.

Ako se usporedi izgovor modela (riječ kako je izgovaraju govornici jezika davaoca) i replike (posuđena riječ koju izgovaraju govornici jezika primaoca), moguće je doći do zaključka da se proces formiranja fonološkog oblika skraćenice u jeziku primaocu odvija prema dva principa: a) Prvi princip je da se posuđena riječ formira na osnovi izgovora modela, tj. engleske riječi. Slijede adaptirane skraćenice s hrvatskim ili srpskim izgovorom iz kojega se jasno može uočiti da su formirane na osnovi izgovora modela, tj. po abecednim nazivima slova engleske abecede. Ove skraćenice u svom ortografskom

obliku nisu prikladne za izgovor u našem jeziku jer ne predstavljaju kombinaciju uobičajenih artikulacija, pa se osim ortografije preuzima i engleski izgovor, npr.:

DDT (di-di-ti)
BBC (bi-bi-si)
FBI (ef-bi-aj)
DP (di-pi)
LP (el-pi)

b) Drugi je princip da se fonološki oblik skraćenice gradi na osnovi ortografije modela. Na ovim primjerima odrazit će se elementi ortografije hrvatskog ili srpskog jezika u tzv. ortografskom izgovoru koji se ponekad dosta razlikuje od originalnog izgovora modela. Takve su sljedeće skraćenice:

CIA
FAO
NATO
NASA
UNICEF
UFO
UNRA
UNESCO
LASER.

Navedene skraćenice u našem se jeziku izgovaraju kao cjelovite riječi. Ponekad sudjeluju i u tvorbi novih riječi, npr.:

UFO > ufologija (im.)
LASER > laserist (im.)

3.2. Slogovni i mješoviti uzorak

Osim skraćenica koje su nastale po uzorku početnih slova, postoje i složene skraćenice koje se sastoje od početnih slogova ili početnih dijelova engleskih riječi. Ove su se skraćenice u potpunosti prilagodile zakonitostima našeg jezika, pokazujući time maksimalni stupanj adaptacije:

ALGOL < (Algo)rithmic (L)anguage
INTERPOL < (Inter)national (P)olice
MOTEL < (Mot)or and hot(el)
PAN-AM < (Pan-Am)erican
RADAR < (Ra)dio (D)etecting (a)nd (R)anging
SONAR < (So)und (N)avigation (a)nd (R)anging
SMOG < (smo)ke and fo(g)
TRANZISTOR < (trans)fer res(istor).

Ove skraćenice vrlo često sudjeluju u tvorbi novih riječi u našem jeziku, dekliniraju se i imaju određeni rod, tj. ponašaju se kao i sve druge domaće riječi, npr.:

TRANZISTOR > tranzistorizirati (gl.), tranzistorski (prid.)
SMOG > smogovci (im.)
RADAR > radarski (prid.)
MOTEL > motelski (prid.)

Slogovne i mješovite skraćenice funkcioniraju u našem jeziku kao cjelovite riječi, a njihov tvorbeni put je gotovo zaboravljen, čak i u jeziku davaocu.

4. Stupanj adaptacije engleskih skraćenica u hrvatskom ili srpskom jeziku

Skraćenice engleskog porijekla pokazuju različit stupanj adaptacije u jeziku primaocu. Adaptacija je proporcionalna jasnoći i frekvenciji skraćenice.

Prema stupnju jasnoće skraćenice koje su se adaptirale u hrvatskom ili srpskom jeziku mogu se podijeliti u dvije grupe:

a) općenito poznate i jasne skraćenice koje imaju veliku frekvenciju i čije pravo značenje nije potrebno davati u zagradama, npr. UNESCO, CIA, AIDS i dr.

b) manje poznate skraćenice su one čije se značenje obično daje u zagradi, a vrlo često i prijevod na naš jezik, npr.:

EEC (European Economic Community)

I.R.A. (Irish Republican Army)

LEM (Lunar Excursion Model)

SEATO (South East Asia Treaty Organization) Obrambena organizacija jugoistočne Azije.

4.1. Specifično ponašanje nekih skraćenica prilikom adaptacije

Kod ponekih skraćenica engleskog porijekla koje su se adaptirale u našem jeziku mogu se zapaziti neke osobitosti. Tako npr. u našem jeziku funkcionira skraćenica EEC < (European Economic Community) koja nije nikada bila adaptirana u potpunosti. Analogno ovoj skraćenici stvorena je nova skraćenica EEZ < (Evropska ekonomska zajednica) koja zapravo predstavlja samo prijevod engleske skraćenice koja već postoji u našem jeziku. Isti slučaj predstavlja i skraćenica UFO < (Unidentified Flying Object) > NLO (Nepoznati leteći objekt). Oba su oblika prihvaćena u jeziku, a učestalost upotrebe im je gotovo podjednaka.

Zbog slabog obavijesnog sadržaja i smanjene frekvencije koja je uvjetovana novim društvenim prilikama, neke skraćenice engleskog porijekla u potpunosti su iščezle iz upotrebe, iako su nekada bile vrlo frekventne, npr.:

PW < (P)risoner of (W)ar

AMGOT < (A)llied (M)ilitary (G)overnment of the (O)ccupied (T)erritories

DDT < (D)ichloro (D)iphenyl (T)richloroethane.

Ponekad se u engleske skraćenice koje imaju isti ortografski oblik stavlja točka da bi se postigle razlike u značenju. Važno je napomenuti da su u našem jeziku poznate u jednom i drugom obliku, dok razlika u značenju često nije jasna, npr.:

MP (M)ilitary (P)olice

M.P. (M)ember of (P)arliament.

5. Zaključak

U pokušaju da se proanaliziraju skraćenice engleskog porijekla u hrvatskom ili srpskom jeziku, moguće je zaključiti da posuđene skraćenice pokazuju nekad viši nekad niži stupanj adaptacije, ovisno o tome da li odgova-

raju osnovnim zakonitostima i tendencijama unutrašnjeg razvoja našeg jezika.

Stupanj adaptacije skraćenica proporcionalan je frekvenciji i jasnoći. Što je skraćenica jasnija i češća, to je veća i mogućnost njene adaptacije u jeziku primaocu. Tako npr. skraćenicu LASER koristimo vrlo često pa se može pisati i malim slovima (laser). Ona prihvaća tvorbene formante našeg jezika (laser-ski) pokazujući time maksimalni stupanj adaptacije.

Funkcija skraćivanja u jeziku može biti dvojaka:

- a) može biti u službi uštede energije, tj. ostvarenja komunikacije uz minimalan napor
- b) veliki priliv skraćenica, naročito stranog porijekla, može uzrokovati smetnje u komunikaciji jer im značenje nije dovoljno jasno zbog elemenata koji nedostaju. Djelovanje dviju različitih tenzija zapravo uspostavlja ravnotežu u razvoju jezičnog sistema.

Upotreba skraćenica stranog porijekla može se preporučiti samo onda ako su nužne u jeziku. Njihova pretjerana upotreba ne može koristiti govornicima hrvatskog ili srpskog jezika.

Kao zaključak ovog rada, čini se prigodna sljedeća misao: »Abbreviations are not always time-savers; they may become linguistic pests. At best they are N.N.s, necessary nuisances.«⁴

Literatura

- R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU — Školska knjiga, Zagreb 1986.
V. Anić, J. Silić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Liber — Školska knjiga, Zagreb 1986.
Grupa autora, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb 1979.
S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Globus, Zagreb 1986.

SOME ASPECTS OF ADAPTATION OF ENGLISH ABBREVIATIONS IN SERBO-CROATIAN LANGUAGE

Summary

Recently SC has shown a strong tendency of word abbreviations. Although it does not constitute a significant part of word-formation, the frequent occurrence of abbreviations makes an analysis necessary.

Alongside native abbreviations which represent a problem sui generis, the SC language has a large number of abbreviations borrowed from English that pose problems to the speakers of our language in writing and reading. Therefore it is necessary to draw attention to them and to analyse them. This would help to illuminate this specific problem.

The basic purpose of this paper is to analyse those English abbreviations which have been more or less adopted into SC language.

⁴ Skraćenice nisu uvijek u službi uštede vremena: one mogu postati i lingvistička pošast. U najboljem slučaju one su potrebna glupost. S. Potter, *Our Language*, Penguin Books Ltd, str. 178, Harmondsworth 1979.